

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.2.23
УДК 343.1

*Степанюк Р. Л.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності та розкриття
злочинів Харківського національного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-8201-4013*

*Заяць Д. Д.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
процесу, криміналістики та
експертології Харківського
національного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-2196-6301*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті обґрунтовано потребу вдосконалити процесуальну форму участі спеціаліста у кримінальному провадженні в частині проведення ним досліджень. Це зумовлено впровадженням у практику кримінального правосуддя новітніх засобів, які дозволяють значно розширити можливості у вирішенні завдань розслідування кримінальних правопорушень. Ефективно використовувати такі засоби спроможні лише фахівці. При цьому законодавчо закріплені способи реалізації функцій спеціалістів та експертів не завжди є достатніми для якісного використання таких можливостей. Нещодавні зміни, внесені до Кримінального процесуального кодексу України, спрямовані на вдосконалення діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні. Але вони не повною мірою дозволяють забезпечити ефективне використання сучасних технічних засобів із метою збирання та перевірки доказів. Мета застосування спеціальних знань в законі визначена некоректно, а фактичні дані, отримані спеціалістами шляхом складання висновків, можуть призводити до формування недопустимих доказів. Водночас потреба легалізації досліджень, які проводять спеціалісти, та надання результатам таких досліджень доказового значення, видається нагальною. Необхідно вдосконалити правове регулювання діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні, передбачивши можливість здійснювати зазначеним суб'єктом не стільки ідентифікаційних, як пошуково-діагностичних досліджень. При цьому варто надати спеціалістам право проводити дослідження, за результатами яких складати довідки, а не висновки. Це дозволить розрізняти результати роботи експерта і спеціаліста. Основні напрями досліджень спеціалістів мають

бути спрямовані на експрес-аналіз матеріальних об'єктів, застосування пошуково-аналітичних методів та інструментів дослідження цифрових слідів, інших інноваційних техніко-криміналістичних засобів наступального характеру. Довідки спеціалістів не повинні підміняти висновки експертів, а мають стати ефективним доповненням процесуальних джерел доказів.

Ключові слова: кримінальне провадження, спеціальні знання, процесуальні дії, докази, доказування, спеціаліст, експерт.

Постановка проблеми. Використання спеціальних знань у процесі розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних справ з давніх часів вважається важливим засобом збирання та перевірки доказів. Водночас бурхливий розвиток науково-технічного прогресу постійно зумовлює потребу впровадження новітніх досягнень науки і техніки в слідчу, експертну і судову практику, що у свою чергу вимагає постійного оновлення нормативної бази, перегляду теоретичних засад з метою створення належних передумов для вдосконалення можливостей сфери кримінальної юстиції в даному контексті.

Історично інститут використання спеціальних знань у кримінальному процесі виник у зв'язку із правовою регламентацією залучення обізнаних осіб до участі в досудовому розслідуванні та судовому розгляді з метою роз'яснення питань, якими не володіють юристи. Відповідно і знання таких осіб прийнято іменувати спеціальними, на відміну від фахових знань у галузі права. У вітчизняній теорії кримінального процесу і криміналістики традиційним є поділ форм використання спеціальних знань на процесуальну та непроцесуальну (організаційну). Процесуальна форма виражається у залученні спеціалістів та експертів, які мають визначений законом процесуальний статус і виконують свої

процесуальні функції у суворій відповідності до вимог кримінального процесуального законодавства України. На такому правовому фундаменті побудована і вітчизняна система органів і установ, працівники яких виступають як спеціалісти та експерти. Роками напрацьовані організаційні аспекти відповідної роботи, бюрократичні процедури, міжвідомча та внутрішньовідомча взаємодія тощо.

Проте в останні роки в практику кримінального правосуддя впроваджуються новітні засоби, які дозволяють значно розширити можливості у вирішенні завдань розслідування кримінальних правопорушень. При цьому законодавчо закріплені способи реалізації функцій спеціалістів та експертів не завжди є достатніми для якісного використання таких можливостей при неухильному дотриманні прав і свобод людини у кримінальному провадженні. Тому є нагальна потреба розгляду проблемних питань, що постають у правозастосовній практиці у зв'язку із використанням новітніх галузей спеціальних знань та потребують пошуку шляхів удосконалення процесуальної форми залучення обізнаних осіб до участі у кримінальному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням використання спеціальних знань у кримінальному процесі присвячено багато наукових

досліджень. Теоретичні аспекти їх процесуальної форми розглядали А. С. Амеліна, О. О. Бондаренко, В. В. Коваленко, Б. В. Романюк, Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков та С. Ю. Петряєв, І. В. Пиріг, І. І. Когутич, Л. В. Мединська та інші автори. Аспект удосконалення процесуального статусу спеціаліста у тому числі щодо проведення попередніх досліджень досліджували В. В. Арешонков, М. Г. Щербаковський, А. В. Кофанов, Н. Рогатинська та Ю. Підгородецька, Ю. В. Педос, В. М. Ревака та інші науковці. Водночас в нинішніх реаліях запровадження новітніх техніко-криміналістичних засобів у діяльність правоохоронних органів в надзвичайних умовах воєнного стану зазначена проблематика потребує додаткового вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування та формування пропозицій щодо напрямів удосконалення процесуальної форми використання спеціальних знань, що виявляється у залученні спеціаліста для проведення досліджень під час досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Під час широкомасштабної військової агресії проти України органи правопорядку стикнулись із новими викликами і труднощами, долати які доводиться в надзвичайних умовах роботи. Набули значного поширення окремі види кримінальних правопорушень, які безпосередньо пов'язані із реаліями суспільно-політичної ситуації в державі, зокрема обстріли цивільної інфраструктури, тероризм, диверсії, шпигунство, колабораційна діяльність тощо. Зростають і деякі різновиди традиційної загальнокримінальної злочинності, наприклад

діяння, що пов'язані з незаконним обігом наркотиків, зброї та ін. Підвищити ефективність практичної діяльності в такій ситуації можна тільки активно впроваджуючи новітні інноваційні засоби у галузі науки і техніки, які допомагають швидко та якісно вирішувати завдання щодо виявлення, розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Відповідні заходи в державі здійснюються. Активно розвиваються техніко-криміналістичні й аналітичні підрозділи у правоохоронних органах, збільшується мережа установ судової експертизи, покращується їх технічне оснащення. У результаті оперативні працівники, слідчі, прокурори, спеціалісти й експерти одержують нові технічні можливості. Але з точки зору процесуальної регламентації й організаційної складової застосування новітніх засобів стикається із певними труднощами, які зумовлені застарілістю нормативного регулювання питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі.

Згідно класичного підходу, за суб'єктом слідчого пізнання виділяють дві процесуальні форми використання спеціальних знань: безпосередню та опосередковану. Безпосереднє використання спеціальних знань здійснюється самим слідчим або судом. Ця форма не породжує самостійного джерела доказів, але вона сприяє результативності слідчих дій (огляд місця події (ч. 2 ст. 238 КПК), місцевості, приміщення, речей та документів (ч. 1 ст. 237 КПК) і т. д.). Опосередковане використання спеціальних знань реалізується у формі: а) залучення спеціаліста до участі в слідчій дії; б) надання спеці-

алістом консультацій або письмових роз'яснень у суді; в) призначення судової експертизи [1, с. 129]. А отже, так чи інакше, форма реалізації спеціальних знань залежить насамперед від суб'єкта, виду діяльності та мети їх застосування [2, с. 114].

Основною проблемою, на нашу думку, є підхід до процесуальної регламентації використання спеціальних знань, який призвів до втрати наступальності за цим напрямом. Основна процесуальна форма, судово експертиза, являє собою дослідження експертом об'єктів, наданих ініціатором, тобто слідчим, прокурором, захисником, судом. Сам експерт не може збирати об'єкти, а отже, експертиза не має суттєвого значення для пошуку нової інформації у справі. Концептуально все вірно, адже експерт не може бути упередженим. Але як бути з постійно зростаючими можливостями досягнень природничо-технічних наук саме в контексті вирішення пошукових завдань? Суб'єкти, які ведуть процес, такими знаннями не володіють.

У зв'язку з цим виникла потреба розширити сферу діяльності спеціалістів під час розслідування. Їх залучення донедавна передбачалось виключно для надання технічної допомоги слідчому, але не проведення власних досліджень. Основна відмінність спеціаліста від експерта полягала в доказовому значенні результатів їх залучення до кримінального провадження, адже спеціаліст не був суб'єктом доказування [3, с. 149]. Проте у жовтні 2024 року КПК України було доповнено нормами щодо вдосконалення статусу спеціаліста у кримінальному провадженні. Зокрема спеціалістам було надано право надавати довідки та висновки

у визначених випадках, а саме щодо зняття показань з технічних приладів і технічних засобів, щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів (ч. 4 ст. 71 КПК України [4]). Ці зміни насамперед зумовлені потребою розширити можливості використання технічних засобів дослідження об'єктів спеціалістами. Але, як видається, наділивши спеціаліста статусом, схожим із експертом, вони не повною мірою дозволять розв'язувати завдання кримінального провадження із використанням інноваційних техніко-криміналістичних засобів.

Аналізуючи згаданий вище законопроект щодо оптимізації діяльності спеціалістів, М. Г. Щербаковський зробив висновок, що прагнення законодавців забезпечити більш ефективно, справедливо та оперативно функціонування правоохоронних органів, швидке отримання необхідних для розслідування фактичних даних у формі висновку спеціаліста неминуче приведе до зниження рівня досліджень, отримання необґрунтованих сумнівних результатів та як наслідок – формування недостовірного та недопустимого джерела доказів, який підмінює висновок експерта [5, с. 336]. Це зумовлено низкою невирішених проблем, насамперед відсутністю в законодавстві вимог до компетенції спеціаліста, його відповідальності за зловживання повноваженнями чи надання неправдивих довідок і висновків та інших незрозумілих аспектів правового й організаційного характеру [5, с. 335-336].

Теоретична проблема конкуренції висновку спеціаліста й експерта у кримінальному процесі України виникла раніше, а саме після запровадження інституту досудового розслідування кримінальних проступків, де передбачалась можливість отримання висновку спеціаліста (ч. 1 ст. 300 КПК України). Вже тоді було підкреслено, що, надаючи нові повноваження спеціалісту, багато теоретичних питань та пов'язаних із ними практичних аспектів його участі у кримінальному провадженні залишаються невирішеними. Постає питання про форму документів, що міститимуть пояснення, консультативні висновки або довідки спеціаліста та, в цілому, можливість використання цих документів як доказів у кримінальному судочинстві. Одночасно, у практичній діяльності виникає питання при прийнятті рішення щодо необхідності проведення експертизи або ж достатньо висновку спеціаліста [6, с. 306]. Вочевидь з подібних причин такі висновки не були реально запроваджені в практику дізнання за кримінальними проступками.

Разом із цим варто визнати, що сучасні досягнення природничих і технічних наук надають широких можливостей не тільки для аналізу одержаних в ході слідчих (розшукових) дій об'єктів, а і для пошуку вагомих для кримінального провадження даних шляхом проведення досліджень. Тобто судова експертиза, яка за правовими й організаційними засадами є класичним прикладом реактивного способу одержання і перевірки доказів, не може повною мірою допомогти реалізовувати такі можливості. Не достатньо в цьому сенсі і технічної допомоги спеціа-

ліста під час окремої процесуальної дії.

Зміни до КПК України щодо діяльності спеціалістів у першу чергу були зумовлені необхідністю надати їм форму застосовування засобів експрес-аналізу речових доказів, потреби і можливості яких значно зросли в умовах воєнного стану. Саме тому законодавець визначив декілька сфер, де допускається складання довідок і висновків спеціалістами (п. 9 ч. 4 ст. 91 КПК України). Особливо гостра потреба виявилась в контексті ідентифікації чисельних жертв війни в Україні з використанням приладів швидкого ДНК-тестування ANDE. Це обладнання виявилось надзвичайно ефективним у практичній площині. Як підкреслено, раніше результати ДНК не були доступні для негайного використання і тому не вважалися цінними на початкових етапах війни чи конфлікту. Швидка ДНК ідентифікація кардинально змінює цю парадигму і робить використання ДНК-ідентифікації цінним інструментом для ефективного управління розслідуваннями та обробки місця злочину [7, с. 155]. Але одним із найбільш проблемних аспектів є відсутність єдиних вимог до процесуального оформлення одержаних результатів досліджень [8, с. 126]. Очевидно саме цим пояснюється крок законодавця із запровадження досліджень спеціалістів щодо ідентифікації особи.

Системний аналіз генезису та функціонального призначення приладів швидкого ДНК-тестування дозволяє дійти висновку, що такі системи мають переваги у ситуаціях розслідування подій із масовими жертвами, виявлення розчленованих

трупів та їхніх частин, проведення оглядів та інших процесуальних дій у важкодоступних, віддалених від експертних лабораторій місцях, а також за необхідності провести перевірку певної особи на предмет причетності до особливо тяжкого злочину, в тому числі масовий ДНК-скринінг. Застосування такої техніки в інших випадках слід обмежувати, оскільки вартість витратних матеріалів порівняно з лабораторним обладнанням є вищою, на відміну від достовірності отриманих результатів [9, с. 251]. Але зараз КПК України передбачає дуже широку мету досліджень спеціалістів, а не вирішення оперативних завдань у виключних випадках. У цілому ідентифікація особи потребує проведення складних досліджень, що найчастіше потребують застосування експертних методів, а також і комплексу інших процесуальних дій. Це ж стосується і балістичних та матеріалознавчих досліджень, які проводяться з метою ідентифікації зброї, вибухівки та наркотиків. А отже, має місце дивна ситуація, коли кримінальним процесуальним законом найскладніші види досліджень формально дозволено проводити спеціалістам і при цьому незрозуміло, чи потребують отримані результати перевірці експертним шляхом.

У сучасній слідчій практиці широко затребуваними та дієвими є не тільки дослідження біологічного матеріалу людини, зброї і наркотиків. Надзвичайно актуальними також є технології пошуково-аналітичної діяльності у сфері цифрових технологій. Так, наприклад, значну ефективність у вирішенні завдань з розкриття та розслідування злочинів демонструють методи пошуку й ана-

лізу інформації у великих масивах даних. Цей напрям, який в Україні практично впроваджений в роботу аналітичних та оперативних підрозділів правоохоронних органів, ще навіть не має усталеного найменування у вітчизняній теорії криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. Частіше можна зустріти терміни «кримінальний аналіз» і «кримінальна розвідка». Першим позначають специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності на стратегічному, тактичному й операційному рівнях [13, с. 16-17], а другим – або різновид пошуково-аналітичної роботи в рамках кримінального аналізу, або пропонують більш широке розуміння як функції (різновиду, складової) оперативно-розшукової діяльності чи навіть і всієї оперативно-розшукової діяльності [14, с. 16].

Не вдаючись детально до теоретичного аналізу понять варто відзначити, що наразі розвідувальна діяльність, яка спрямована на пошук і дослідження вагомої для кримінального провадження інформації, здійснюється із використанням широкого арсеналу інструментів для пошуку й аналізу інформації у відкритих джерелах, державних базах, у тому числі спеціалізованих криміналістичних інформаційних системах. Тому враховуючи вітчизняні традиції широкого трактування науки криміналістики, можна ставити питання про галузь криміналістичної розвідки, яка об'єднує такі її типи, як оперативно-розшукова і техніко-криміналістична [15, с. 199]. Застосування засобів техніко-криміналістичної розвідки потребує відповідних спеціальних знань. Інакше результати не те що не варто

буде розглядати як достовірні докази, а будуть сумнівними як інформація орієнтуючого характеру і можуть призводити до обрання слідчим помилкового шляху на початковому етапі розслідування і, як мінімум, відповідної втрати часу. Тому такі дослідження теж варто здійснювати у належній процесуальній формі та на якісному організаційному і методичному рівні.

Відсутність процесуального регулювання форми використання методів техніко-криміналістичної розвідки має наслідком відсутність системного підходу в практичній діяльності, в тому числі щодо процесуального оформлення одержаних результатів та їх використання у кримінальному провадженні, недостатність стимулів для розвитку організаційно-технічного і науково-методичного забезпечення цієї сфери, дублювання функцій різними підрозділами тощо. Як видається, вирішенню цих проблем сприяло б надання процесуального статусу попереднім дослідженням, що дозволило б кримінальним аналітикам не тільки виступати в якості спеціалістів у кримінальному провадженні, а складати документи, які можуть бути джерелами доказів.

Як видається, у КПК України помилково було встановлено обмеження за метою (результатом) досліджень, які можуть проводити спеціалісти, замість їх диференціації від експертизи за формою.

Криміналістичній науці та практиці давно відомі попередні дослідження, які проводять спеціалісти під час огляду та інших процесуальних дій. У період дії попереднього КПК України існував ще один різновид попередніх досліджень, які про-

водились до порушення кримінальної справи, що викликало як критику законності такої практики, так і пропозиції надати їм статусу доказів [10]. Їх також називають експрес-дослідження, доекспертні або передекспертні дослідження тощо. Не дивлячись на термінологічні розбіжності, визнано, що саме такі дослідження проводять із метою негайного отримання орієнтуючої інформації, що використовується для висування слідчих і розшукових версій і з'ясування інших обставин вчиненого злочину [11, с. 55]. На відміну від висновку експерта, результати попереднього дослідження мають допоміжний характер (вони не є процесуальними засобами формування судових доказів) [12, с. 82].

Вважаємо, що в сучасних умовах варто було б удосконалити правову регламентацію використання спеціальних знань спеціалістами в контексті їх формалізації задля надання нових можливостей у розслідуванні при чіткому розмежуванні доекспертних і експертних досліджень. Попередні дослідження доцільно розширити, вивівши їх за межі окремої процесуальної дії і надавши їм таким чином самостійного процесуального значення. Це дозволить врегулювати всі різновиди фахових досліджень, які наразі є корисними у практичній діяльності, причому не стільки ідентифікаційного, як діагностичного характеру.

Варто погодитись із думкою А. В. Кофанова, що попередні дослідження повинні здійснюватися в межах правової форми, що гарантує надійність дослідження, слушність висновків, цілісність досліджуваного доказу. У цьому контексті висновкам (довідкам) спеціалістів варто було би

надати статусу джерела доказів [16, с. 44]. Але тут потрібно зауважити, що в кримінальній процесуальній діяльності, як вірно зазначає А.В. Коваленко, попереднє дослідження є широким поняттям, яке включає в себе сукупність позасудових неекспертних практичних дій та когнітивних операцій суб'єктів доказування щодо опрацювання джерел (носіїв) доказової інформації, отримання від них і з'ясування змісту відомостей про обставини, що мають значення для кримінального провадження [17, с. 287]. Воно може здійснюватися як у формі окремої процесуальної дії, так і як складова інших дій, у межах яких цей доказ було зібрано (обшук, огляд місця події, тимчасовий доступ до речей і документів тощо) [17, с. 291]. У зв'язку з цим є потреба обрати інший термін для позначення окремого способу діяльності спеціаліста, результатом якого є одержання наукового результату в формі висновку.

У даному контексті термін «попереднє дослідження» не є вдалим з тієї причини, що в такому розумінні воно має чомусь передувати, а це, як слушно зауважують науковці, є умовним, адже в ряді випадків після таких досліджень, необхідність проведення будь яких інших відпадає [12, с. 45]. Інші поняття, які вживають різні автори, також мають як переваги, так і недоліки. Тому вважаємо, що в КПК України не варто закріплювати неоднозначні за змістом поняття, а достатньо передбачити конкретну форму самостійної діяльності спеціаліста як процесуального суб'єкта, а саме «дослідження», різні види яких (експрес-дослідження, пошуково-аналітичні дослідження, перевірочні дослідження) проводяться спеціаліс-

тами. У свою чергу задля уникнення плутанини між висновками експертів і спеціалістів доречно відмовитись у законі від поняття «висновку спеціаліста», надавши зазначеному суб'єкту право складати тільки довідки за результатами проведеного дослідження. Таким чином будуть диференційовані висновок експерта, як процесуальний документ, що відповідає вимогам ст.ст. 101,102 КПК України, і довідка спеціаліста, яка складається за результатами проведеного ним дослідження.

Висновки. В нинішніх реаліях діяльності правоохоронних органів важливе значення має впровадження інноваційних техніко-криміналістичних засобів, спрямованих на вирішення завдань кримінального провадження. При цьому значну ефективність демонструють засоби, призначені для оперативного вирішення тактичних завдань розслідування, якісно використовувати які спроможні лише обізнані особи. Зазначені обставини зумовили потребу розширити функції спеціалістів у кримінальному провадженні.

Внесені до КПК України зміни, спрямовані на вдосконалення діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні, не повною мірою дозволяють забезпечити ефективне використання сучасних технічних засобів із метою збирання та перевірки доказів. Мета застосування спеціальних знань у такий спосіб визначена некоректно, а фактичні дані, отримані спеціалістами шляхом складання висновків, можуть призводити до формування недопустимих доказів. Водночас потреба легалізації досліджень, які проводять спеціалісти, та надання результатам таких досліджень дока-

зового значення, видається нагальною.

Необхідно вдосконалити правове регулювання діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні, передбачивши можливість здійснювати зазначеним суб'єктом не стільки ідентифікаційні, як пошуково-діагностичні дослідження. При цьому варто надати спеціалістам право проводити дослідження, за результатами яких складати довідки, а не висновки, що дозволить диференціювати результати роботи експертів і

спеціалістів. Основні напрями досліджень, які проводять спеціалісти, мають бути спрямовані на експрес-аналіз матеріальних об'єктів, застосування пошуково-аналітичних методів та інструментів дослідження цифрових слідів, інших актуальних наступальних інноваційних техніко-криміналістичних засобів. Довідки спеціалістів не повинні підміняти висновки експертів, а мають стати ефективним доповненням процесуальних джерел доказів.

Список використаних джерел

1. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 4 (44). С. 125–130.
2. Когутин І. І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 2 (12). С. 112–123.
3. Рогатинська Н., Підгородецька Ю. Процесуальний статус спеціаліста в кримінальному провадженні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 12. С. 147–151.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Вебпортал Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Щербаковський М. Висновок спеціаліста: нові пропозиції, старі проблеми. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: матер. міжн. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті видатного вченого Владислава Федоренка («Федоренківські читання») (Харків, 15 жовтня 2024 р.). Харків: Національний наук. центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2024. С. 334–336.
6. Педос Ю. В. Окремі питання участі спеціаліста у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1. – Харків : ХНУВС, 2022. С. 305–308.
7. Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В., Шульга О. О. Технологія швидкісного встановлення ДНК-профілю – Rapid DNA. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 3(81). С. 150–156. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.22>
8. Левицький А. О. Сучасне криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 124–128.
9. Степанюк Р. Експрес-аналіз ДНК у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (129). С. 247–254. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-247-254>

10. Ревака В. М. Попереднє дослідження об'єктів у стадії порушення кримінальної справи. *Правова держава*. 2009. № 11. С. 183–189.
11. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусева, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.
12. Лук'янчиков Є., Лук'янчиков Б., Микитенко О. Попередні дослідження під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 7 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 29 березня 2024 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2024. С. 79–82.
13. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.
14. Viedenieiev D., Semeniuk O. Criminal intelligence as a promising tool for combating threats to Ukraine's national security posed by organized crime. *Strategic Panorama*. 2024. № 1. P. 13–29. <https://doi.org/10.53679/2616-9460.1.2024.02>
15. Степанюк Р. Л. Розвідка у криміналістиці й оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (2). С. 191–203. <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.1.191-203>
16. Кофанов А. В. Щодо окремих аспектів проблематики оптимізації попередніх досліджень спеціаліста. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. – полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 42–44.
17. Коваленко А. В. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні: монографія. Київ: Алерта, 2024. 558 с.

Stepaniuk Ruslan, Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Operational and Investigative Activity and Crime Solution of Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-8201-4013

Zaiats Dmytro, PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Procedure, Criminalistics and Forensics of Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-2196-6301

Improvement of the procedural form of activity of a specialist in criminal proceedings

In the article, the authors substantiate the need to improve the procedural form of a specialist's participation in criminal proceedings in terms of conducting research. This need is due to the introduction of the latest tools into the practice of criminal justice which can significantly expand the possibilities in solving the tasks of criminal offences investigation. Only specialists are able to use such tools effectively. At the same time, the legislatively enshrined methods of exercising the functions of specialists and experts are not always sufficient for the efficient use of such opportunities. Recent amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine are aimed at improving the activities of specialists in criminal

proceedings. However, they do not fully ensure the effective use of modern technical means for the purpose of collecting and verifying evidence. The purpose of the use of specialised knowledge is not properly defined in the law, and the factual data obtained by specialists by drawing up conclusions may lead to the formation of inadmissible evidence. At the same time, the need to legalise the research conducted by specialists and to provide the results of such research with evidentiary value seems urgent. It is necessary to improve the legal regulation of the activities of a specialist in criminal proceedings, providing for the possibility for the said subject to conduct not only identification, but also search and diagnostic research. At the same time, experts should be given the right to conduct research and issue certificates rather than conclusions. This will help to distinguish between the results of the work of an expert and a specialist. The main areas of research carried out by specialists should be aimed at rapid analysis of material objects, the use of search and analytical methods and tools for the study of digital traces, and other innovative offensive forensic techniques. Specialist certificates should not replace expert opinions, but should be an effective supplement to procedural sources of evidence.

Keywords: *criminal proceedings, special knowledge, procedural actions, evidence, proof, specialist, expert.*